

Utjecaj primjene Međunarodnog standarda financijskog izvještavanja 15 Prihodi po ugovorima s kupcima na primjeru telekomunikacijskih poduzeća

Karačić, Zorica

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Economics and Business / Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:148:502798>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-ShareAlike 3.0 Unported / Imenovanje-Nekomercijalno-Dijeli pod istim uvjetima 3.0](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-04**

Repository / Repozitorij:

[REPEFZG - Digital Repository - Faculty of Economics & Business Zagreb](#)

Zorica Karačić

**UTJECAJ PRIMJENE MEĐUNARODNOG STANDARDA
FINANCIJSKOG IZVJEŠTAVANJA 15 PRIHODI PO UGOVORIMA S
KUPCIMA NA PRIMJERU TELEKOMUNIKACIJSKIH PODUZEĆA**

ZAVRŠNI RAD

Sveučilište u Zagrebu

Ekonomski fakultet – Zagreb

Kolegij: Knjigovodstvo s obračunom proizvodnje

Mentor: Doc. Dr. sc. Sanja Broz Tominac

Broj indeksa autora: 0067547326

Zagreb, rujan 2020.

Ime i prezime studenta/ice

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je _____

(vrsta rada)

isključivo rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja se na objavljenu literaturu, a što pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

Student/ica:

U Zagrebu, _____

(potpis)

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1. Predmet i cilj rada	2
1.2. Izvori podataka i metode prikupljanja	2
1.3. Sadržaj i struktura rada.....	2
2. MEĐUNARODNI RAČUNOVODSTVENI STANDARD 18 PRIHODI	3
2.1. Značaj i razvoj Međunarodnih računovodstvenih standarda i Međunarodnih standarda financijskog izvještavanja	3
2.2. Značajke standarda MRS-a 18 Prihodi	5
2.3. Računovodstveno evidentiranje prihoda	6
3. MEĐUNARODNI STANDARD FINACIJSKOG IZVJEŠTAVANJA 15 PRIHODI PO UGOVORIMA S KUPCIMA.....	8
3.1. Razlozi za uvođenje standarda	8
3.2. Značajke standarda MSFI 15 Prihodi po ugovorima s kupcima	9
3.3. Implikacije novog standarda na računovodstveni tretman prihoda.....	13
4. UTJECAJ PRIMJENE MSFI 15 PRIHODI PO UGOVORIMA S KUPCIMA NA PRIMJERU TELEKOMUNIKACIJSKIH PODUZEĆA	14
4.1. Pripreme za primjenu novog standarda MSFI 15 Prihodi po ugovorima s kupcima	15
4.2. Utjecaj MSFI 15 u prvoj godini primjene na financijske izvještaje telekomunikacijskih poduzeća.....	17
4.3. Poteškoće prilikom primjene MSFI 15	27
5. ZAKLJUČAK.....	29
LITERATURA	30
POPIS SLIKA.....	31

1. UVOD

Prihodi kao računovodstvena kategorija su jedna od najbitnijih sastavnica izvještaja o sveobuhvatnoj dobiti. Temeljna su kategorija koju vlasnici financijskih izvještaja analiziraju. S obzirom na navedeno, a pod utjecajem stalnih promjena u poslovanju, konstantno dolazi do novih zahtjeva za izvještavanjem i iskazivanjem prihoda u financijskim izvještajima.

Kao rezultat prethodno navedenog, krajem svibnja 2014. izdan je novi Međunarodni standard financijskog izvještavanja – MSFI 15 Prihodi od ugovora sa kupcima. Poduzeća koja izvještavaju sukladno MSFI 15 bila su dužna primijeniti standard od 01. siječnja 2018. Prilikom implementacije u okviru standarda je bilo dopušteno birati između dva pristupa implementaciji.

Spomenuti standard zamijenio je sve postojeće uvjete i zahtjeve za priznavanje prihoda, a najvećim dijelom MRS 18 Prihodi. Glavna svrha uvođenja novog standarda bilo je korekcija nekonzistentnosti i manjkavosti prijašnjih te pojednostavljeno izvještavanje.

Prelazak na novi standard imao je različit utjecaj na industrije. Na neke industrije utjecaj je bio značajniji u odnosu na ostale, a sve ovisno o kompleksnosti procesa i priznavanja prihoda. Telekomunikacijska industrija je jedna od industrija u kojima je efekt bio najznačajniji.

U pogledu financijskih izvještaja, standard je utjecao na izvještaj o financijskom položaju te na izvještaj o sveobuhvatnoj dobiti što je detaljnije pojašnjeno na primjerima telekomunikacijskih poduzeća.

1.1. Predmet i cilj rada

Predmet i cilj ovog završnog rada je pobliže pojasniti utjecaj primjene MSFI 15 Prihodi od ugovora s kupcima na priznavanje prihoda kao i na izvještavanje. U radu su pojašnjeni zahtjevi za priznavanje prije i nakon uvođenja standarda, implikacije na priznavanje prihoda te poteškoće koje su se javljale pri samom uvođenju standarda. Dodatno, analizirana je primjena spomenutog standarda od strane odabranih telekomunikacijskih poduzeća s obzirom da su upravo poduzeća iz područja telekomunikacija imala izrazito značajan utjecaj na priznavanje prihoda, a i samo izvještavanje.

1.2. Izvori podataka i metode prikupljanja

Prilikom pisanja rada, korišteni su sekundarni izvori podataka – dostupna znanstvena i stručna literatura iz područja međunarodnih računovodstvenih standarda te standarda financijskog izvještavanja, zakoni i propisi, financijska izvješća odabranih poduzeća te relevantni internetski izvori.

U istraživanju predmeta rada korištene su metoda deskripcije, metoda analize, metoda komparacije i metoda sinteze. Metoda deskripcije koristi se u cijelom radu kako bi se pobliže pojasnili zahtjevi standarda. Metode analize, komparacije i sinteze koriste se poglavito u zadnjem dijelu radu gdje se analizira primjena MSFI 15 na odabrana telekomunikacijska poduzeća.

1.3. Sadržaj i struktura rada

Rad se sastoji od pet dijelova uključujući uvod i zaključak. Prvi dio rada je uvodni u kojem se definira predmet i cilj rada, izvori i metode prikupljanja te sadržaj i struktura rada. U drugom dijelu rada pojašnjene su značajke standarda MRS 18 Prihodi koji je korišten do uvođenja novog standarda. U trećem dijelu pojašnjavaju se značajke novog standarda MSFI 15 Prihodi od ugovora s kupcima. Četvrti dio sadrži analizu utjecaja primjene spomenutog standarda na odabrana telekomunikacijska poduzeća. U zadnjem dijelu iznosi se zaključak odabrane teme.

2. MEĐUNARODNI RAČUNOVODSTVENI STANDARD 18 PRIHODI

Prihodi se smatraju jednom od najznačajnijih pozicija računa dobiti i gubitka koju korisnici financijskih izvještaja koriste u procjeni ostvarene i buduće uspješnosti poslovanja. S obzirom na spomenuto, korisnici trebaju pouzdane informacije o prihodima. Do uvođenja MSFI 15 Prihodi od ugovora s kupcima, prihodi su se iskazivali sukladno MRS-u 18 Prihodi čiji zahtjevi su pobliže pojašnjeni u nastavku.

2.1. Značaj i razvoj Međunarodnih računovodstvenih standarda i Međunarodnih standarda financijskog izvještavanja

Računovodstveni standardi predstavljaju detaljniju razradu određenih računovodstvenih načela u pogledu metoda, računovodstvenog procesiranja i prezentiranja računovodstvenih podataka. Pojedine države imaju vlastite nacionalne standarde koji su odraz specifičnosti ekonomskih procesa određene države. Sistematizacija kao i formalna struktura računovodstvenih standarda ovisi o specifičnosti potreba za praćenjem ekonomskih tokova na određenoj nacionalnoj razini. Zbog navedenog nastaju razlike u pogledu broja i sadržaja računovodstvenih standarda pojedinih zemalja.

„Radi ujednačavanja računovodstvenih sustava, osim nacionalnih, razvijeni su i Međunarodni računovodstveni standardi. Prema postojećim zakonskim propisima u Republici Hrvatskoj postoji dvojni sustav računovodstvenih standarda što podrazumijeva primjenu Međunarodnih standarda financijskog izvještavanja, ali i nacionalnih standarda.“¹

U članku 17. Zakona o računovodstvu ² definirano je koji su poduzetnici u Republici Hrvatskoj dužni koristiti međunarodne, a koji hrvatske standarde financijskog izvještavanja. Mikro, mali i srednji poduzetnici dužni su izvještavati sukladno hrvatskim standardima financijskog izvještavanja dok su veliki poduzetnici i subjekti od javnog interesa dužni izvještavati sukladno međunarodnim standardima.

¹ Žager, Katarina; Smrekar, Nikolina; Oluić Ana. Računovodstvo malih i srednjih poduzeća. Zagreb: Mikrorad, 2009. Str. 7

² Zakon o računovodstvu, pročišćeni tekst zakona, NN 78/15, 134/15, 120/16, 116/18, 42/20, 47/20 <https://www.zakon.hr/z/118/Zakon-o-ra%C4%8Dunovodstvu>; pristupano dana 28.8.2020

„Primjena standarda daje najveće prednosti zbog transparentnosti, ugodnosti za potencijalne investitore i prestižni sustav mjerenja. Transparentnost omogućuje da su financijska izvješća u potpunosti usporediva sa izvješćima društava drugih zemalja. Pogodnost za potencijalne investitore omogućuje inozemnim ulagačima lakše prepoznavanje i usporedivost izvještaja sa zemljom iz koje dolazi. Prestižni sustav mjerenja primjenom MSFI-a omogućuje usporedivost prihoda, rashoda, imovine, obveza, novčanog tijeka i dr. i njihovih elemenata neovisno o zemlji u kojoj je društvo registrirano ili u kojoj je transakcija obavljena.“³

Međunarodni standardi kakve danas poznajemo razvijali su se i unaprjeđivali dugi niz godina. Iako su standardi razvijeni i primjenjuju se, podložni su daljnjem razvoju i izmjenama. Potreba za razvojem i izmjenama proizlazi iz razvoja gospodarstva i poslovanja poduzeća te različitim zahtjevima za izvještavanje.

„Za razvoj Međunarodnih računovodstvenih standarda ključna je 1973. godina i osnivanje Komiteta za međunarodne računovodstvene standarde (IASC-a). Jedna od najznačajnijih uloga ovog Komiteta bila je izdavanje Međunarodnih računovodstvenih standarda koji su po prvi puta i objavljeni 1975. godine. Nakon toga uslijedila je objava čitavog niza MRS-eva koji su se mijenjali, dorađivali i dopunjavali. U daljnjem razvoju ovih standarda prijeloman trenutak dogodio se upravo 2001. godine kada je Komitet promijenio naziv u Odbor za Međunarodne računovodstvene standarde (IASB). Osnivanjem ovog Odbora započeo je niz velikih promjena koje su rezultirale sklapanjem Norvalškog sporazuma s američkim Odborom za standarde financijskog izvještavanja (FASB). Potreba za usklađivanjem MSFI/MRS-ova i US GAAP-ova posljedica je širenja svjetskih tržišta kapitala i nastojanja izbjegavanja dvostrukog, trostrukog, pa čak i u nekim slučajevima četverostrukog vođenja računovodstvenih standarda. Proces približavanja nepodrazumijeva potpunu identičnost ovih standarda, već njihovo usklađivanje po svim značajnim pitanjima, čime bi se uklonila potreba za usklađivanjem financijskih izvještaja i višestrukim vođenjem računovodstva. Ovaj proces još uvijek nije dovršen iako su se brojne promjene već dogodile. Sukladno kratkoročnim i dugoročnim planovima ovih odbora, 2009.-a godina određena je kao ključna godina koja označuje dovršetak usklađivanja i približavanja ovih dvaju najznačajnijih računovodstvenih standarda na svjetskoj razini.“⁴

³ Međunarodni standardi financijskog izvještavanja, Hanfa, URL: <http://www.hanfa.hr/MeunarodniračunovodstvenistandardiiMeđunarodnistandardifinancijskog.pdf>; pristupano dana: 27.08.2020.

⁴ Mamić Sačer, Ivana; Žager, Katarina // Usporedba: MSFI vs. HSFI. Zagreb: Ekonomski fakultet u Zagrebu 2012. Str 97.-98

2.2. Značajke standarda MRS-a 18 Prihodi

Prihodi, kao jedna od temeljnih računovodstvenih kategorija, dijele se na poslovne prihode; financijske prihode; nerealiziranu dobit (prihod); te ostale – izvanredne prihode. Temeljno pitanje koje se javlja u računovodstvu je kada prihod treba biti priznat. Do uvođenja novog standarda MSFI 15 Prihodi od ugovora s kupcima, prihodi su se priznavali u skladu sa MRS 18 Prihodi.

Spomenuti standard primjenjuje se na prihode koji proizlaze iz transakcija prodaje proizvoda, pružanja usluga i korištenja imovine subjekta od strane drugih, a čime se zarađuju kamate, dividende ili tantijeme.

Prema MRS 18⁵ „prihod je bruto priljev ekonomskih koristi tijekom razdoblja koji proizlazi iz redovnih aktivnosti subjekta, i koji ima za posljedicu povećanje kapitala, osim povećanja kapitala koja se odnose na unose sudionika u kapitalu.“

Prihod se mjeri po fer vrijednosti primljene naknade ili potraživanja što se uobičajeno dogovara sporazumom između kupca i prodavatelja.

Kriteriji priznavanja iz ovog Standarda obično se primjenjuju odvojeno za svaku transakciju.

Prihodi od prodaje proizvoda priznat će se kada su zadovoljeni svi sljedeće uvjeti:⁶

- a) subjekt je prenio na kupca značajne rizike i koristi od vlasništva nad proizvodima,
- b) subjekt ne zadržava kontinuirano sudjelovanje u upravljanju, do stupnja koji se obično povezuje s vlasništvom, niti učinkovitu kontrolu nad prodanim proizvodima,
- c) iznos prihoda može se pouzdano izmjeriti,
- d) vjerojatno je da će ekonomske koristi povezane s transakcijom pritecати u subjekt, i
- e) troškovi, koji su nastali ili će nastati vezani za transakciju, mogu se pouzdano izmjeriti.

Procjena o tome kada je subjekt prenio kupcu značajne rizike i koristi od vlasništva, zahtijeva ispitivanje okolnosti nastanka transakcije. U većini slučajeva, prijenos rizika i koristi vlasništva podudara se s prijenosom prava vlasništva ili prijenosom posjedovanja na kupca. Ovo je u većini slučaj kod trgovine na malo. U drugim slučajevima prijenos rizika i vlasništva nastaje u različito vrijeme od onoga kada se pravno prenosi vlasništvo ili posjedovanje na kupca.

⁵ Međunarodni računovodstveni standard 18 Prihodi, dostupno na: <http://www.srr-fbih.org/File/Download?idFi=588>; pristupano dana 29.08.2020.

⁶ Ibid.

Za razliku od priznavanja prihoda od prodaje proizvoda, prihodi od pružanja usluga priznaju se prema metodi stupnja dovršenosti.

Kada se ishod transakcije, koja obuhvaća pružanje usluga, može pouzdano procijeniti, prihodi povezani s tom transakcijom priznat će se prema stupnju dovršenosti transakcije na datum izvještaja o financijskom položaju. Ishod transakcije može se pouzdano procijeniti kada su ispunjeni svi sljedeći uvjeti:⁷

- a) iznos prihoda može se pouzdano izmjeriti,
- b) vjerojatno je da će ekonomske koristi povezane s transakcijom pritijecati u subjekt,
- c) stupanj dovršenosti transakcije na datum izvještaja o financijskom položaju može se pouzdano izmjeriti, i
- d) nastali troškovi transakcije i troškovi dovršavanja transakcije mogu se pouzdano izmjeriti.

Kamate će se priznati primjenom efektivne kamatne stope. Tantijeme će se priznati na osnovi nastanka događaja u skladu sa suštinom relevantnog ugovora, a dividende će se priznati kada je ustanovljeno dioničarevo pravo na isplatu dividende.

Dodatno, prema MRS 18⁸, poduzeća su prilikom sastavljanja financijskih izvješća dužna objaviti :

- a) računovodstvene politike usvojene za priznavanje prihoda, uključujući usvojene metode za određivanje stupnja dovršenosti kod pružanja usluga;
- b) iznos svake značajne kategorije prihoda priznate tijekom razdoblja, uključujući prihode nastale iz: prodaje proizvoda; pružanja usluga; kamata; tantijema; dividendi; i
- c) iznos prihoda koji proizlazi iz razmjene proizvoda ili usluga uključenih u svaku značajnu kategoriju prihoda.

2.3. Računovodstveno evidentiranje prihoda

Prihodi su jedna od temeljnih računovodstvenih kategorija koje se priznaju u računu dobiti i gubitka. Prihodi se uobičajeno dijele na dvije glavne skupine, a to su redovni prihodi i izvanredni ili ostali prihodi. Redovni prihodi nastaju prilikom redovitih obavljanja aktivnosti i najčešće ih se može planirati. Sastoje se od poslovnih prihoda i financijskih prihoda.

⁷ Međunarodni računovodstveni standard 18 Prihodi, dostupno na: <http://www.srr-fbih.org/File/Download?idFi=588>; pristupano dana 30.08.2020.

⁸ Ibid.

Poslovni prihodi su prihodi koji nastaju prilikom uobičajenih poslovnih aktivnosti poduzeća, a najčešća vrsta poslovnih prihoda koja i čini njihov najznačajniji dio su prihodi od prodaje robe, proizvoda ili usluga. Kao što je navedeno, u redovne prihode osim poslovnih prihoda spadaju i financijski prihodi. Financijski prihodi nastaju kao posljedica ulaganja u financijsku imovinu, a najčešće vrste financijskih prihoda su prihodi od dividendi ili udjela u dobiti, prihodi od kamata te prihodi od pozitivnih tečajnih razlika. Ostali izvanredni prihodi obuhvaćaju sve prihode koji nisu nastali redovnim poslovanjem poduzeća – primjerice za poduzeće čija je primarna djelatnost maloprodaja cipela izvanredni prihod bi bio prodaja dugotrajne materijalne imovine.

Prihodi se evidentiraju na kontima klase 7 kontnog plana. Oni uvećavaju dobit razdoblja. Podloga su za izračun različitih pokazatelja uspješnosti. Prilikom poznavanja moraju biti zadovoljni uvjeti definirani u sklopu MSFI 15.

Prihodi se ne priznaju kod zamjene ili razmjene proizvoda, roba ili usluga za proizvode, robu i usluge slične prirode i vrijednosti. Kod zamjene proizvoda i usluga za neslične proizvode ili usluge, ta se transakcija priznaje kao prihod koji se mjeri po fer vrijednosti primljenih roba ili usluga usklađenoj za iznos transferiranog novca ili novčanih ekvivalenata.

3. MEĐUNARODNI STANDARD FINANCIJSKOG IZVJEŠTAVANJA 15 PRIHODI PO UGOVORIMA S KUPCIMA

MSFI 15 definira način i vrijeme priznavanja prihoda kod izvještavanja prema MSFI-jevima, kao i obvezu subjekata koji izvještavaju prema MSFI-jevima da korisnicima financijskih izvještaja daju informativnije i relevantnije informacije. Standard propisuje primjenu jedinstvenog modela temeljenog na načelima i razrađenog kroz pet koraka na sve ugovore s kupcima.

MSFI 15 objavljen je u svibnju 2014. godine i primjenjuje se na izvještajne godine koje započinju na dan ili nakon 1. siječnja 2017. godine i zamjenjuje sljedeće standarde i tumačenja:⁹

- MRS 11 „Ugovori o izgradnji“
- MRS 18 „Prihodi“
- IFRIC br. 13 „Programi očuvanja vjernosti kupaca“
- IFRIC 15 „Ugovori o izgradnji nekretnina“
- IFRIC 18 „Prijenos imovine s kupaca“
- SIC-31 „Prihodi – transakcije razmjene koje uključuju usluge oglašavanja“

3.1. Razlozi za uvođenje standarda

Prema Arbutini ¹⁰ postoji niz razloga za uvođenje MSFI 15:

- korigira nekonzistentnosti i manjkavosti prijašnjih standarda,
- predstavlja okvir za rješavanje nedoumica u priznavanju prihoda,
- poboljšava usporedbu prihoda u raznim industrijama, teritorijima, tržištima i sl.,
- pruža više informacija korisnicima financijskih izvještaja kroz poboljšane objave,

⁹ Deloitte, MSFI 15 - Prihodi po ugovorima s kupcima, MSFI novosti, listopad 2014.

¹⁰ Arbutina, I., Prihodi – „Nekad i sad“ Osvrt na promjene s primjenom MSFI 15, Lider, 2017.

- pojednostavljuje pripremu finansijskih izvještaja.

Standardi koji se prethodili uvođenju MSFI 15 sadržavali su različite principe u odnosu na US-GAAP, ograničene upute u određenim situacijama, nisu bili primjenjivi u kompleksnim transakcijama te je postojala nekonzistentnost i neusporedivost industrija, tržišta i sl. Uvođenjem novog standarda navedeni nedostaci su riješeni.

3.2. Značajke standarda MSFI 15 Prihodi po ugovorima s kupcima

„Cilj je ovog standarda utvrditi načela koja subjekt treba primjenjivati radi izvještavanja korisnika finansijskih izvještaja o korisnim informacijama u pogledu vrste, iznosa, vremenskog okvira i neizvjesnosti prihoda i novčanih tokova koji proizlaze iz ugovora s kupcem.“¹¹

MSFI 15¹² Prihodi po ugovorima s kupcima primjenjuje se na sve ugovore s kupcima osim na ugovore o najmu iz djelokruga MRS-a 17 Najmovi, finansijske instrumente i druga ugovorna prava i ugovorne obveze iz djelokruga MSFI-ja 9 Finansijski instrumenti MSFI-ja 10 Konsolidirani finansijski izvještaji, MSFI-ja 11 Zajednički poslovi, MRS-a 27 Nekonsolidirani finansijski izvještaji i MRS-a 28 Udjeli u pridruženim subjektima i zajedničkim pothvatima, ugovore o osiguranju iz djelokruga MSFI-ja 4 Ugovori o osiguranju i nenovčanu razmjenu među subjektima koji se bave istim djelatnostima a s ciljem lakše prodaje postojećim odnosno potencijalnim kupcima.

Temeljno načelo MSFI-ja 15 jest da subjekt priznaje prihode na način koji odražava prijenos obećanih dobara odnosno usluga na kupca u iznosu koji odražava naknadu na koju očekuje da ju ima pravo ostvariti u zamjenu za obećana dobra odnosno usluge. Temeljno načelo razrađeno je kroz model koji se sastoji od pet koraka.

¹¹ Međunarodni standard finansijskog izvještavanja 15 Prihodi od ugovora s kupcima, dostupno na: <http://www.srr-fbih.org/File/Download?idFi=706>; pristupano dana 31.08.2020.

¹² Deloitte, MSFI 15 - Prihodi po ugovorima s kupcima, MSFI novosti, listopad 2014.

Slika 1: GRAFIČKI PRIKAZ KORAKA MODELA ZA PRIZNAVANJE PRIHOVA SUKLADNO MSFI 15

Izvor: Krajinović, I., Izazovi u primjeni MSFI-ja 15 Prihodi od ugovora s kupcima, Savjetovanje Hrvatske revizorske komore, Zagreb, 2017

1. Korak – Utvrđiti ugovor(e) s kupcem

Prema MSFI 15¹³, ugovor s kupcem postoji ako

- (a) strane u ugovoru su odobrile ugovor (pismeno, usmeno, ili u skladu sa drugom uobičajenom poslovnom praksom) i obvezale su se da će izvršiti svoje odnosne obveze;
- (b) subjekt može identificirati prava svake strane u pogledu robe ili usluga koje se prenose;
- (c) subjekt može identificirati uvjete plaćanja za robu ili usluge koje se prenose;
- (d) ugovor je komercijalnog sadržaja (odnosno, očekuje se da će, kao rezultat ugovora, doći do promjene rizika, vremenskog okvira ili iznosa budućih novčanih tokova subjekta); i
- e) subjekt će vjerojatno naplatiti naknadu na koju će imati pravo u zamjenu za robe ili usluge koje će se prenijeti kupcu. Prilikom ocjenjivanja vjerojatnosti naplate određenog iznosa naknade, subjekt treba uzeti u obzir samo sposobnost i namjeru kupca da plati taj iznos naknade po dospjeću.

¹³ Međunarodni standard financijskog izvještavanja 15 Prihodi od ugovora s kupcima, dostupno na: <http://www.sr-fbih.org/File/Download?idFi=706> ; pristupano dana 31.08.2020.

Ukoliko su ispunjeni prethodno navedeni uvjeti, poduzeća može krenuti na drugi korak određenog modela.

2. Korak – Utvrditi obvezu izvršenja u ugovoru

„Obveza izvršenja je obećanje (eksplicitno ili implicitno) prijenosa dobara ili usluga kupcima. Utvrđuje se na početku ugovora temeljeno na ugovornim uvjetima i uobičajenoj poslovnoj praksi. Niz dobara ili usluga koje su u osnovi iste predstavljaju jedinstvenu obvezu izvršenja ako su zadovoljeni određeni kriteriji.“¹⁴

3. Korak – Utvrditi cijenu transakcije

Nakon utvrđivanja ugovora i obveza izvršenja navedenih u ugovoru, potrebno je odrediti cijenu transakcije. „Cijena transakcije je iznos naknade na koju subjekt očekuje da će ostvariti pravo u zamjenu za prijenos obećane robe ili usluga na kupca, isključujući iznose naplaćene u ime trećih strana (na primjer, određeni porezi na promet). Naknada koja je obećana u ugovoru s kupcem može uključivati fiksne iznose, promjenjive iznose ili oboje.“¹⁵

Grafički prikaz u nastavku prikazuje stavke koje je potrebno uzeti u obzir prilikom utvrđivanja iznosa naknade.

Slika 2: PRIKAZ ELEMENATA CIJENE TRANSAKCIJE

Izvor: Arbutina, I., Prihodi – „Nekad i sad“ Osvrt na promjene s primjenom MSFI 15, Lider, 2017.

¹⁴ Krajinović, I., Izazovi u primjeni MSFI-ja 15 Prihodi od ugovora s kupcima, Savjetovanje Hrvatske revizorske komore, Zagreb, 2017

¹⁵ Međunarodni standard financijskog izvještavanja 15 Prihodi od ugovora s kupcima, dostupno na: <http://www.sr-fbih.org/File/Download?idFi=706>; pristupano dana 01.09.2020.

4. Korak – Alokacija cijene transakcije na zasebne obveze izvršenja

„Cijena transakcije dodjeljuje se svakoj zasebnoj obvezi izvršenja u razmjeru sa zasebnim prodajnim cijenama“¹⁶.

Kada zasebna prodajna cijena nije dostupna, potrebno je procijeniti prodajnu cijenu:

- Maksimalno koristeći dostupne ulazne informacije;
- Dosljednom primjenom metoda procjene; dosljedno za dobra i za usluge, te za kupce sa sličnim karakteristikama;
- Korištenjem preostalih tehnika samo kad cijene značajno variraju.

5. Korak – Priznavanje prihoda po ispunjenju obveza izvršenja

„Subjekt treba priznati prihod kada (ili u mjeri u kojoj) subjekt ispuni obvezu izvršenja tako što kupcu prenese obećanu robu ili uslugu (tj. imovinu). Imovina je prenesena kada (ili u mjeri u kojoj) kupac stekne kontrolu nad tom imovinom. Za svaku obvezu izvršenja subjekt treba prilikom sklapanja ugovora utvrditi ispunjava li obvezu izvršenja tijekom vremena ili obvezu izvršenja ispunjava u određenom trenutku. Ako subjekt ne ispunjava obvezu izvršenja tijekom vremena, obveza izvršenja se ispunjava u određenom trenutku.“¹⁷

Standard je u primjeni od 01. siječnja 2017., a poduzeća su mogla odabrati dva načina primjene, a karakteristike su navedene u nastavku:

Slika 3: PRIKAZ PRISTUPA IMPLEMENTACIJI MSFI 15

	Potpun retrospektivan pristup	Izmijenjen retrospektivan pristup
Razdoblja primjene?	Sva prikazana razdoblja	Zadnje prikazano razdoblje
Ugovori?	Svi ugovori koji bi bili važeći tijekom svih prikazanih razdoblja kao da je novi standard u primjeni od početka ugovora	Svi postojeću ugovori u trenutku stupanja standarda na snagu (kao da je novi standard na snazi od početka ugovora), kao i bilo koji novi ugovor nakon stupanja standarda na snagu
Priznavanje učinka primjene u financijskim izvještajima?	Kumulativni učinak promjena prije prikazanih razdoblja se iskazuje u početnom stanju zadržane dobiti i gubitka	Kumulativni učinak promjena iskazan u početnom stanju zadržane dobiti u zadnjem prikazanom razdoblju.

Izvor: Krajinović, I., Izazovi u primjeni MSFI-ja 15 Prihodi od ugovora s kupcima, Savjetovanje Hrvatske revizorske komore, Zagreb, 2017

¹⁶ Krajinović, I., Izazovi u primjeni MSFI-ja 15 Prihodi od ugovora s kupcima, Savjetovanje Hrvatske revizorske komore, Zagreb, 2017

¹⁷ Međunarodni standard financijskog izvještavanja 15 Prihodi od ugovora s kupcima, dostupno na: <http://www.srr-fbih.org/File/Download?idFi=706> ; pristupano dana 01.09.2020.

3.3. Implikacije novog standarda na računovodstveni tretman prihoda

Kao što je već ranije navedeno, novi standard zamijenio je postojeće standarde na temelju koji su se priznavali prihodi - MRS 11 Ugovori o izgradnji i MRS 18 Prihodi. Uvođenjem MSFI 15 ispravljene su nekonzistentnosti i manjkavosti u smjernicama priznavanje prihoda u prethodnom standardima te su ispravljani neadekvatni zahtjevi za objavljivanjem.

Sukladno MRS-u 18, prihodi su bili priznavani temeljem prijenosa rizika i koristi, dok se prema MSFI 15 prihodi priznaju temeljem prijenosa kontrole. Prema dosadašnjoj praksi cijela cijena transakcije priznata je u prihod, neovisno o tome jesu li ispunjene sve obveze izvršenja, dok se prema novom standardu prihodi priznaju prilikom prijenosa dobra i usluga iz dodatnih obveza i poticaja prodaje kupcu. Tipičan primjer je automobilska industrija - u automobilskoj industriji proizvođač prodaje auto zajedno s uslugom održavanja koja će se izvršiti na buduću datum.

Dodatno, MSFI 15 zahtijeva alokaciju cijene transakcije na temelju procijenjene samostalne prodajne cijene obećanih dobara i usluga. Prema dosadašnjoj praksi prihodi nisu bili priznavati ili su bili odgađani. Tipičan primjer je u IT sektoru - u industriji software-a prodajne cijene za nadogradnju i dodatnu funkcionalnost računalnih programa nisu dostupne. S obzirom na nove zahtjeve cijena mora biti transparentno iskazana.

Još jedna razlika u odnosu na prethodne standarde je da se prihodi se ne priznaju za proizvode čiji se povrat očekuje.

Također, s obzirom da prihodi priznaju temeljem prijenosa kontrole i ovisno o ispunjenju obveze izvršenja, nova metodologija može dovesti do promjena u vremenu priznavanja prihoda.

S obzirom na navedeno, poduzeća su bila primorana ponovno procijeniti izvore prihoda kako bi razumjeli utjecaj promjena i novi okvir koji se fokusira na obvezu izvršenja iz ugovora i alokacija cijene transakcije na zasebne obveze izvršenja.

4. UTJECAJ PRIMJENE MSFI 15 PRIHODI PO UGOVORIMA S KUPCIMA NA PRIMJERU TELEKOMUNIKACIJSKIH PODUZEĆA

„Prethodna raznolikost u priznavanju prihoda znači kako će se priroda i opseg promjena koje dolaze razlikovati između poduzeća, industrije i tržišta kapitala. Posljedično, zahtjevi MSFI 15 rezultirati će promjenama u računovodstvu samo za neke transakcije prihoda te samo za neka poduzeća.“¹⁸

U nastavku je dan pregled industrija na čije je računovodstvo primjena MSFI 15 imala najveći utjecaj.

Slika 4: PREGLED INDUSTRIJA POD NAJVEĆIM UTJECAJEM MSFI 15

Izvor: Arbutina, I., Prihodi – „Nekad i sad“ Osvrt na promjene s primjenom MSFI 15, Lider, 2017.

S obzirom da su upravo računovodstvo telekomunikacijskih poduzeća pod značajnim utjecajem implementacije novog standarda, u nastavku rada detaljnije je analiziran utjecaj na odabrana poduzeća.

¹⁸ Krajinović, I., Izazovi u primjeni MSFI-ja 15 Prihodi od ugovora s kupcima, Savjetovanje Hrvatske revizorske komore, Zagreb, 2017.

4.1. Pripreme za primjenu novog standarda MSFI 15 Prihodi po ugovorima s kupcima

Zbog značajnih promjena sa kojima su se poduzeća susretala prilikom uvođenja novog standarda, bilo je potrebno odraditi kvalitetu pripremu kako bi što uspješnije implementirala standard. Proces pripreme može se podijeliti u nekoliko koraka. „Prvi korak u postizanju usklađenosti s MSFI-jem 15 jest faza dijagnostike kako bi se utvrdio učinak na poslovanje“¹⁹

Provođenje dijagnostike omogućava stvaranje tima i protokola za komunikaciju sa predstavnicima svih odjela u organizaciji, identifikaciju ključnih korisnika standarda, identifikaciju relevantnih linija prihoda u financijskim izvještajima te jedinstvenih ugovora koji spadaju u djelokrug standarda, razumijevanje uvođenja standarda na tekuće projekte, donošenje odluke o metodi tranzicije koju će poduzeće koristiti, pripremu detaljnog plana kako bi se razradile potrebe za financijskim sredstvima i ljudskim resursima potrebnim za implementaciju standarda.

S obzirom na navedeno, može identificirati četiri ključne aktivnosti faze dijagnostike²⁰:

1. Inicijalno planiranje
2. Razvoj i razumijevanje
3. Ocjena potencijalnog učinka
4. Kreiranje plana implementacije

Inicijalno planiranje odnosi se na izgradnju tima za implementaciju te identifikaciju ključnih korisnika na koje će promjene imati najznačajniji utjecaj te njihovih inicijalnih zahtjeva.

Razvoj i razumijevanje odnosi se na razvoj inicijalnog razumijevanja zahtjeva standarda i educiranje tima zaduženog za implementaciju. Odnosi se i na identifikaciju ključnih linija prihoda koji se dijele na proizvode i usluge, zemlju ostvaranja te brojčanih pokazatelja. Uključuje je i identifikaciju ključnih elemenata ugovora sukladno zahtjevima standarda te ocjenu dostupnosti ugovora za analizu.

Treća aktivnosti, ocjena potencijalnog učinka, odnosi se na testiranje i dokumentiranje primjeren novog standarda na odabranom uzorku.

¹⁹ Krajinović, I., Izazovi u primjeni MSFI-ja 15 Prihodi od ugovora s kupcima, Savjetovanje Hrvatske revizorske komore, Zagreb, 2017.

²⁰ Ibid.

Cilj aktivnosti je identificirati preliminarne učinke na prirodu, vrijeme i iznos priznatih prihoda temeljem novog standarda u odnosu na dosadašnju praksu. Također, ova faza uključuje odabir metode za tranziciju na novi standard.

Zadnja faza odnosi se na kreiranje plana implementacije i ona uključuje vremenski raspored uvođenja standarda te sudjelovanje u radnim skupinama.

Uvođenja novog standarda imalo je posljedice na samo poslovanje poduzeća, na poslovne procese, na pojedine strukture (odjele), a ponajviše na računovodstvo, kontroling i izvještavanje.

Utjecaj na poslovanje očitovao se kroz promjenu poslovnih modela, strategiju definiranje cijena, redefiniranje ugovora sa kupcima, utjecaj na bonuse.

Utjecaj na procese posljedica je prilagodbe promjenama u praćenju prihoda, promjenama IT sustava.

Utjecaj na strukture vidljiv je kroz utjecaj na menadžment, prodaju, poreze i slično.

Najveći utjecaj vidljiv je u računovodstvu, kontrolingu i izvještavanju kroz aspekt promjena u priznavanju prihoda, promjena u praćenju pokazatelja, promjene u alokaciji prihoda, dodatnih objava i slično.

S obzirom na navedeno, pojedine funkcije /odjeli unutar organizacije su tipično pogođene i bilo ih je potrebno mijenjati.²¹

U sklopu odjela financija bilo je potrebno mijenjati računovodstvene politike, način financijskog izvještavanja, kontrole i sam proces planiranja.

Unutar IT sustava bilo je potrebno mijenjati samu arhitekturu sustava u smislu knjiženja prihoda sukladno novom standardu, sustave evidencije te kontni plan.

U sklopu odjela prodaje i marketinga bilo je potrebno mijenjati nacrt ugovora sa kupcima, cijene, način upravljanja ugovorima.

Kod izvještavanja prema menadžmentu, bilo je potrebno promijeniti ključne pokazatelje poslovanja, odabir informacija za izvještavanje, u skladu sa bilancom te upravljanje radnim kapitalom.

²¹ Krajinović, I., Izazovi u primjeni MSFI-ja 15 Prihodi od ugovora s kupcima, Savjetovanje Hrvatske revizorske komore, Zagreb, 2017.

Vezano uz ljudske resurse, bile su potrebne dodatne edukacije o novim zahtjevima te kreiranje novih politika i procedura na svim razinama kako bi svi razumjeli i implementirali standard.

Vezano uz vanjsko izvještavanje i porezni tretman bilo je potrebo ispuniti sve zahtjeve standarda u vidu objava u financijskim izvještajima te zahtjeve za porezni tretman.

4.2. Utjecaj MSFI 15 u prvoj godini primjene na financijske izvještaje telekomunikacijskih poduzeća

Kako bi pobliže pojasnili i prikazali utjecaj primjene MSFI 15 na financijsko izvještavanje odabrali smo dva poduzeća iz sektora telekomunikacije – OT – Optima telekom d.d. i HT. Za telekomunikacijska poduzeća odlučila sam se s obzirom da je upravo ta industrija jedna od onih na koje je uvođenje novog standarda imalo najveći utjecaj. U nastavku je prikazana detaljna analiza.

4.2.1. Utjecaj MSFI 15 u prvoj godini primjene na financijske izvještaje poduzeća OT – Optima telekom d.d.

S obzirom na mogućnost odabira, u skladu s prijelaznim odredbama, poduzeće je iskoristilo mogućnost da kod inicijalne primjene standarda kumulativni učinak prelaska prizna direktno u kapital na dan 1. siječnja 2018. godine. Kao rezultat toga, početno priznavanje ugovorne imovine i troškova pribavljanja ugovora doveli su do smanjenja prenesenih gubitaka u okviru kapitala od oko 4.955 tisuća kuna (prije obračuna odgođenog poreza) na dan 1. siječnja 2018. godine.

Poduzeće je primijenilo pojednostavljenu metodu prijelaza na MSFI 15 te standard retroaktivno primjenjuje samo na ugovore koji nisu bili izvršeni na datum prve primjene (1. siječnja 2018. godine). Usvajanjem standarda došlo je do promjena u računovodstvenim politikama i usklađenja u financijskim izvještajima.

Standard²² pruža jedinstveni model “5 koraka” za određivanje i priznavanje prihoda po ugovorima s kupcima. Poduzeće je primijenilo pojednostavljenu metodu inicijalne primjene i prijelaza na standard. Poduzeće primjenjuje pristup ugovor po ugovor, odnosno model koji omogućuje praćenje svakog pojedinačnog ugovora (do sklapanja do raskida (otkaza) istog. Usvajanjem MSFI-ja 15 došlo je do promjena u računovodstvenim politikama i izvješćivanju operativnih rezultata i financijskog položaja Društva.

Prema izvještajima poduzeća²³ utjecaj nastao usvajanjem standarda je rezultat:

- *Popusta na naknade (neujednačene cijene transakcija)* - kada se popusti za usluge (za ugovore s ugovornom obvezom) odobravaju neujednačeno za određene mjesece tijekom razdoblja ugovora ili se mjesečne naknade za usluge obračunavaju neujednačeno za određene mjesece tijekom razdoblja ugovora, a mjesečna se usluga korisniku ravnomjerno isporučuje, prihodi od usluga se sukladno standardu priznaju na pravocrtnoj osnovi.
- *Troškove provizija (troškovi akvizicije korisnika)* koji se plaćaju indirektnim partnerima, a iskazuju se kao troškovi za dobivanje ugovora, kapitaliziraju se kao ugovorni troškovi unutar ugovorne imovine i amortiziraju se tijekom procijenjenog životnog vijeka korisnika (3 godine). Trošak amortizacije se iskazuje kao ostali trošak, ovisno o kanalu prodaje. Roba i usluge od trećih strana (vaučeri), npr. Visa kartice kao dodatna korist (za ugovore s ugovornom obvezom) za preporučitelja (fizičke osobe) i preporučenog korisnika s kojim poduzeće sklapa ugovor za uslugu. U dijelu gdje poduzeće daje dodatnu korist (npr. VISA karticu) preporučitelju, fizičkoj osobi, isti ima tretman kanala prodaje (troškovi akvizicije korisnika). Sukladno tome iskazuju se kao i ostali troškovi provizija za dobivanje ugovora (kapitaliziraju se kao ugovorni troškovi unutar ugovorne imovine i amortiziraju tijekom procijenjenog životnog vijeka korisnika). U slučaju sjecanja ugovora ili tijekom trajanja ugovora (obično 24 mjeseca) u slučaju produljenje ugovora. U dijelu gdje poduzeće daje korisniku s kojim sklapa ugovor za uslugu dodatnu korist (npr. VISA karticu) isti se priznaje kao popust na usluge.

²² Međunarodni standard financijskog izvještavanja 15 Prihodi od ugovora s kupcima, dostupno na: <http://www.sr-fbih.org/File/Download?idFi=706>; pristupano dana 02.09.2020.

²³ Optima telekom, financijska izvješća, dostupno na: <https://www.optima.hr/info/financijska-izvjesca>; pristupano dana 02.09.2020.

Navedeno dovodi do priznavanja ugovorne imovine te se prihodi od usluga sukladno standardu ravnomjerno priznaju na pravocrtnoj osnovi te, umanjuju obračunati приход.

- *Popusti ili neujednačene cijene transakcija* – kada se popusti na naknade za usluge odobravaju neujednačeno za određene mjesece tijekom razdoblja ugovora ili se mjesečne naknade za usluge obračunavaju neujednačeno za određene mjesece tijekom razdoblja ugovora, a mjesečna se usluga korisniku ravnomjerno isporučuje, prihodi od usluga se priznaju na pravocrtnoj osnovi. U pogledu fiksnih prihoda, učinci se uglavnom odnose na popuste na naknade, troškove provizija (troškovi akvizicije korisnika), popusti ili neujednačene cijene transakcija te roba i usluge od trećih strana (vaučeri).

Prema izvještaju ²⁴ utjecaj nastao usvajanjem MSFI 15 je rezultat ugovora s više elemenata npr. ugovor za uslugu fiksne komunikacije telefon+Internet+TV (za ugovore s ugovornom obvezom) povezan je s ugovorom za uređaje-tablet. U slučaju ugovora s unaprijed isporučenim subvencioniranim proizvodima, cijena transakcija dodjeljuje se obvezama isporuke u ugovoru uzimajući u obzir njihove pojedinačne prodajne cijene. Pojedinačna cijena uređaja utvrđuje se na osnovu cijena iz cjenika. Kao rezultat navedenog dio naknade pripisuje se unaprijed isporučenoj komponenti (uređaju -tablet), što, sukladno standardu, zahtijeva ranije priznavanje prihoda, a uslijed čega dolazi do viših prihoda od prodaje robe (tableta) i nižih prihoda od pružanja usluga(usluga fiksne komunikacije).

U izvještaju o financijskom položaju dovodi do priznavanja takozvane ugovorne imovine, odnosno potraživanja koje proizlazi iz ugovora s kupcem koji s pravnog stajališta nije stupio na snagu. Ugovorna imovina amortizira se tijekom preostalog razdoblja trajanja ugovora. Ugovorne obveze netiraju se s ugovornom imovinom na razini ugovora. Troškove provizija (troškovi akvizicije korisnika) koji se plaćaju zaposlenicima, a iskazuju se kao troškovi za dobivanje ugovora, kapitaliziraju se kao ugovorni troškovi unutar ugovorne imovine i amortiziraju se tijekom procijenjenog životnog vijeka korisnika (3 godine).

Pregled utjecaja implementacija standarda na izvještaj u financijskom položaju poduzeća prikazan je u nastavku:

²⁴ Optima telekom, financijska izvješća, dostupno na: <https://www.optima.hr/info/financijska-izvjesca>; pristupano dana 02.09.2020

Slika 5: PREGLED UTJECAJA IMPLEMENTACIJE STANDARDA NA AKTIVU
 PODUZEĆA OPTIMA TELEKOM d.d.

	MSFI 15 31. prosinca 2018.	MSFI11/ MSFI 18 31. prosinca 2018.	Razlika		MSFI 15 31. prosinca 2018.	MSFI11/ MSFI 18 31. prosinca 2018.	Razlika
IMOVINA							
Dugotrajna imovina							
Nematerijalna imovina	150.486	150.486	-	Kratkotrajna imovina			
Nekretnine, postojenja i oprema	329.330	329.330	-	Zalihe	2.144	2.144	-
Ulaganja u ovisna društva	-	-	-	Potraživanja od kupaca i ostala potraživanja	92.374	92.374	-
Ugovorna imovina	3.128	-	3.128	Ugovorna imovina	3.409	-	3.409
Dani zajmovi	540	540	-	Dani zajmovi	4	4	-
Depoziti	3.397	3.397	-	Depoziti	115	115	-
Financijska imovina raspoloživa za prodaju	35	35	-	Plaćeni troškovi budućeg razdoblja i obračunati prihodi	2.256	2.256	-
Odgodena porezna imovina	9.391	9.391	-	Novac i novčani ekvivalenti	38.608	38.608	-
Ostala dugotrajna imovina	6.500	6.500	-	Ukupno kratkotrajna imovina	138.910	135.501	3.409
Ukupno dugotrajna imovina	502.807	499.679	3.128	UKUPNO IMOVINA	641.717	635.180	6.537

Izvor: Optima telekom, financijska izvješća, dostupno na: <https://www.optima.hr/info/financijska-izvjesca>; pristupano dana: 02.09.2020.

Kao što je vidljivo na gornjem isječku, implementacija standarda MSFI 15 imala je utjecaj na povećanje aktive u ukupnom iznosu od 6.537 tisuća kuna. Dodane su dvije nove linije pod nazivom ugovorna imovina, jedna u sklopu dugotrajne imovine, a druga u sklopu kratkotrajne imovine. Ugovorna imovina je proizašla iz priznavanja imovine po ugovorima za koje je poduzeće zaključilo da spadaju pod opseg spomenutog standarda.

Osim na aktivu, implementacija je imala utjecaj i na pasivu kao što je prikazana u nastavku:

Slika 6: PREGLED UTJECAJA IMPLEMENTACIJE STANDARDA NA PASIVU
 PODUZEĆA OPTIMA TELEKOM d.d.

	MSFI 15 31. prosinca 2018	MSFI11/ MSFI 18 31. prosinca 2018	Razlika		MSFI 15 31. prosinca 2018.	MSFI11/ MSFI 18 31. prosinca 2018.	Razlika
KAPITAL I OBVEZE							
Kapital							
Temeljni dionički kapital	694.433	694.433	-	Kratkoročne prosudbe	128.840	128.840	-
Kapitalni dobitak	178.234	178.234	-	Izdane obveznice	23.935	23.935	-
Ostali kapital (obvezno konvertibilni zajam)	8.226	8.226	-	Obveze prema dobavljačima	155.565	155.565	-
Preneseni gubitak	(870.940)	(877.477)	6.537	Rezerviranja	172	172	-
Ukupno kapital	9.953	3.416	6.537	Odogušeno plaćanje troškova i prihod budućeg razdoblja	22.166	22.166	-
Dugoročne prosudbe	181.112	181.112	-	Ostale krotkoročne obveze	6.694	6.694	-
Izdane obveznice	68.242	68.242	-	Ukupno kratkoročne obveze	337.372	337.372	-
Obveze prema dobavljačima	23.562	23.562	-	UKUPNO KAPITAL I OBVEZE	641.717	635.180	6.537
Rezerviranja	45	45	-				
Prihod budućeg razdoblja	21.431	21.431	-				
Ukupno dugoročne obveze	294.392	294.392	-				

Izvor: Optima telekom, financijska izvješća, dostupno na: <https://www.optima.hr/info/financijska-izvjesca>; pristupano dana: 02.09.2020.

Standard, kod kontinuirane primjene nema utjecaja na pasivu poduzeća. Iznimka je kod inicijalnog uvođenja standarda kod primjene retrospektivnog pristupa na koji se poduzeće odlučilo. Inicijalna implementacija imala je utjecaj na smanjenje prenesenih gubitaka u iznosu od 6.537 tisuća kuna.

Osim utjecaja na bilancu, implementacija je imala utjecaj i na izvještaj o sveobuhvatnoj dobiti. Utjecaj je vidljiv kroz smanjenje prihoda od osnovne djelatnosti što je reflektirano kroz povećanje ugovorne imovine s obzirom da je dio prihoda koji bi prema MSFI 11 i MSFI 18 bio priznat kao prihod prema zahtjevima novog standarda priznat kao imovina. Dodano, osim utjecaja na prihode, vidljiv je utjecaj na povećanje troškova naknada za međunarodno povezivanje, smanjenje troškova privlačenja kupaca te smanjenje troškova osoblja. S obzirom da je smanjenje prihoda manje značajno od smanjenje troškova, vidljiv je pozitivan utjecaj na dobit razdoblja koja je povećana za 1.582 tisuća kuna.

Slika 7: PREGLED UTJECAJA IMPLEMENTACIJE STANDARDNA NA IZVJEŠTAJ O SVEOBUHVATNOJ DOBITI PODUZEĆA OPTIMA TELEKOM d.d.

	IFRS 15 2018	Grupa IFRS 11/ IFRS 18 2018	Razlika
Prihodi od osnovne djelatnosti	538.689	540.499	(1.810)
Ostali poslovni prihodi	8.455	8.455	-
	547.144	548.954	(1.810)
Troškovi prodane robe, materijala i energije	(17.023)	(17.023)	-
Troškovi naknade za međunarodno povezivanje	(182.497)	(182.419)	(78)
Zakup telekomunikacijske opreme	(30.188)	(30.188)	-
Troškovi privlačenja kupaca	(9.885)	(12.796)	2.911
Ostali troškovi usluga	(82.145)	(82.145)	-
Troškovi osoblja	(61.605)	(62.294)	689
Kapitalizirani vlastiti troškovi rada	15.920	15.920	-
Amortizacija i trošak umanjenja vrijednosti	(91.817)	(91.817)	-
Umanjenje vrijednosti dugotrajnih i kratkotrajnih potraživanja - neto	(4.070)	(4.070)	-
Ostali poslovni rashodi	(49.133)	(49.003)	(130)
	(512.443)	(515.835)	3.392
(GUBITAK)/DOBIT IZ POSLOVANJA	34.701	33.119	1.582

Izvor: Optima telekom, financijska izvješća, dostupno na: <https://www.optima.hr/info/financijska-izvjesca>; pristupano dana: 02.09.2020.

4.2.2. Utjecaj MSFI 15 u prvoj godini primjene na financijske izvještaje poduzeća Hrvatski Telekom d.d

Uz poduzeće OT- Optima leasing d.d., odabrali smo poduzeće Hrvatski Telekom d.d. kako bi analizirali utjecaj implementacije novog standarda.

Poduzeće je također primijenilo pojednostavljenu metodu prijelaza na MSFI 15, a standard retroaktivno primjenjuje MSFI 15 samo na ugovore koji nisu bili izvršeni na datum prve primjene (1. siječnja 2018. godine).

Usvajanjem MSFI-ja 15 došlo je do promjena u računovodstvenim politikama i usklađenja u financijskim izvještajima.

Sukladno objavljenim izvještajima za 2018. godinu,²⁵ glavne promjene nastale usvajanjem MSFI-ja 15 objašnjene su u nastavku, a standard posebno utječe na sljedeće poslovne događaje:

- *Ugovori s više elemenata* - jedna od najznačajnijih promjena u priznavanju prihoda je ukidanje zahtjeva za ograničenjem u ostvarenju prihoda koji su priznavanje prihoda povezivali s novčanim isplata. Primarni razlog postojanja pravila o ograničenju u ostvarenju prihoda bio je da poduzeće nije moglo priznati prihod prije izvršenja isporuke. U praktičnom smislu, ako je poduzeće davalo subvencionirane mobilne uređaje i pružala uslugu mobilne telefonije tijekom 24 mjeseca (ugovor s više elemenata), poduzeće nije moglo priznati nijedan dio prihoda od usluga za već isporučene subvencionirane mobilne uređaje, jer ako poduzeće nije pružilo uslugu mobilne telefonije nikada ne bi imala pravo na prihod. Budući da se poslovni model subvencioniranja mobilnih uređaja temelji na isporuci usluge u budućnosti, novi primijenjeni standard utvrđuje da prihodi od obveza isporuke uopće nisu uvjetovani budućim rezultatima. Rezultat ove pozicije je da će se na temelju novog standarda prihodi ranije iskazati u usporedbi sa starim standardom. U slučaju ugovora s više elemenata (npr. ugovor za uslugu mobilne telefonije zajedno s mobilnim uređajem) s unaprijed isporučenim subvencioniranim proizvodima, cijena transakcije dodjeljuje se obvezama isporuke u ugovoru uzimajući u obzir njihove pojedinačne prodajne cijene. Pojedinačne prodajne cijene hardvera utvrđuju se na temelju cijena iz cjenika.

²⁵ Hrvatski telekom, revidirana financijska izvješća, dostupno na: <https://www.t.ht.hr/odnosi-s-investitorima/financijska-izvjesca>; pristupano dana 02.09.2020.

Kao rezultat navedenoga, veći udio ukupnog iznosa naknade pripisuje se unaprijed isporučenoj komponenti (mobilni uređaj), što zahtijeva ranije priznavanje prihoda, a uslijed čega, u usporedbi s prihodima prema MRS-u 18, dolazi do viših prihoda od prodaje robe i nižih prihoda od pružanja usluga (usluga mobilne komunikacije). To u izvještaju o financijskom položaju dovodi do priznavanja takozvane ugovorne imovine, odnosno potraživanja koje proizlazi iz ugovora s kupcem koji s pravnog stajališta još nije stupio na snagu. Ugovorna imovina amortizira se tijekom preostalog razdoblja trajanja ugovora. Ugovorene obveze netiraju se s ugovornom imovinom na razini portfelja.

- *Materijalna prava* koja se dodjeljuju kupcima na početku ugovora uz opciju kasnijeg izvršenja - ukupna cijena transakcije kombiniranog ugovora dodjeljuje se pojedincu, zasebne obveze isporuke na osnovi relativnih pojedinačnih prodajnih cijena. Veći dio ukupne naknade može se pripisati materijalnom pravu (npr. pravo na subvenciju za mobilni uređaj). To u bilanci dovodi do priznavanja ugovorne imovine, koja se amortizira tijekom preostalog razdoblja trajanja ugovora i, u usporedbi s fakturiranim iznosima, smanjuje prihode od pružanje usluga.
- *Troškovi provizija za posredovanje prilikom prodaje* koji se plaćaju neizravnim partnerima ili vlastitim zaposlenicima (koji se iskazuju kao inkrementalni troškovi za dobivanje ugovora) kapitaliziraju se kao ugovorni troškovi unutar ugovorne imovine i amortiziraju se tijekom procijenjenog razdoblja zadržavanja klijenata (5 godina ili više, ovisno o usluzi) u slučaju stjecanja ugovora ili tijekom trajanja ugovora (obično 24 mjeseca) u slučaju produljenja ugovora. Trošak amortizacije za ugovornu imovinu ne iskazuje se u računu dobiti i gubitka e u okviru amortizacije, već kao ostali troškovi ili troškovi zaposlenika, ovisno o prodajnom kanalu.
- Unaprijed obavljene *jednokratne uplate* kupaca koje ne ispunjavaju definiciju zasebne obveze isporuke, ali predstavljaju predujam za buduće usluge, odgađaju se i priznaju u okviru prihoda tijekom (preostalog) razdoblja trajanja ugovora i iskazuju se u okviru ugovorne obveze.
- *Popusti ili neujednačene cijene transakcija* - Kada se popusti na naknade za usluge odobravaju neujednačeno za određene mjesece tijekom razdoblja ugovora ili se mjesečne naknade za usluge obračunavaju neujednačeno za određene mjesece tijekom razdoblja ugovora, a mjesečna se usluga korisniku ravnomjerno isporučuje, prihodi od usluga priznaju se na pravocrtnoj osnovi.

Usklađenja s MSFI-jem 15 značajno su utjecala na prihode od usluga mobilne telefonije. U pogledu fiksnih prihoda, učinci se uglavnom odnose na ugovore s više elemenata, pa čak i na priznavanje prihoda od usluga tijekom razdoblja trajanja ugovora. Područje sustavnih rješenja nije značajno pogođeno zbog kontinuiteta u vremenu priznavanja prihoda.

Na datum početne primjene, ukupna imovina i dionički kapital su porasli uslijed kapitalizacije ugovorne imovine istjecanja ugovora za ugovore koji nisu izvršeni.

Utjecaj na izvještaj o financijskom položaju i na izvještaj o sveobuhvatnoj dobiti poduzeća Hrvatski Telekom d.d. prikazan je u nastavku.

Slika 8: PREGLED UTJECAJA IMPLEMENTACIJE STANDARDA NA AKTIVU PODUZEĆA HRVATSKI TELEKOM d.d.

	2018. godina MSFI15 milijuni kuna	2018. godina MRS 11/MRS 18 milijuni kuna	Razlika milijuni kuna
IMOVINA			
Dugotrajna imovina			
Nematerijalna imovina	2.539	2.539	-
Nekretnine, postrojenja i oprema	6.197	6.197	-
Ulaganje u nekretnine	21	21	-
Ulaganja koja se obračunavaju metodom troška	382	382	-
Financijska imovina po fer vrijednosti kroz ostalu sveobuhvatnu dobit	926	926	-
Potraživanja od kupaca i ostala potraživanja	392	392	-
Bankovni depoziti	3	3	-
Odgodena porezna imovina	95	95	-
Ugovorna imovina	139	-	139
Ukupno dugotrajna imovina	10.694	10.555	139
Kratkotrajna imovina			
Zalihe	136	136	-
Ugovorna imovina	203	-	203
Potraživanja od kupaca i ostala potraživanja	1.548	1.548	-
Pričući troškovi budućeg razdoblja	201	201	-
Bankovni depoziti	112	112	-
Novac i novčani ekvivalenti	3.137	3.137	-
Ukupno kratkotrajna imovina	5.337	5.134	203
UKUPNO IMOVINA	16.031	15.689	342

Izvor: Hrvatski telekom, revidirana financijska izvješća, dostupno na: <https://www.t.ht.hr/odnosi-s-investitorima/financijska-izvjesca>; pristupano dana 03.09.2020.

Kao što je vidljivo iznad, standard je imao utjecaja na povećanje aktive i to kroz povećanje dugotrajne i kratkotrajne imovine.

Poduzeće je unutar dugotrajne imovine priznalo ugovornu imovinu u iznosu od 138 milijuna kuna, dok je unutar kratkotrajne imovine priznalo ugovornu imovinu u iznosu od 203 milijuna kuna. Standard nije imao utjecaja na ostale linije aktive.

Slika 9: PREGLED UTJECAJA IMPLEMENTACIJE STANDARDNA NA PASIVU PODUZEĆA HRVATSKI TELEKOM d.d

	2018. godina MSFI15 milijuni kuna	2018. godina MRS 11/MRS 18 milijuni kuna	Razlika milijuni kuna
KAPITAL I OBVEZE			
Kapital i rezerve			
Dionički kapital	9.823	9.823	-
Zakonske rezerve	491	491	-
Rezerve iz tržišne vrijednosti	(15)	(15)	-
Rezerve za trezorske dionice	71	71	-
Trezorske dionice	(71)	(71)	-
Zadržana dobit	2.565	2.249	316
Ukupni kapital i rezerve	12.864	12.548	316
Nekontrollirajući interes	344	338	6
Ukupni kapital i rezerve	13.208	12.886	322
Dugoročne obveze			
Rezerviranja	59	59	-
Posudbe	248	248	-
Obveze prema zaposlenicima	11	11	-
Prhod budućih razdoblja	15	15	-
Ostale obveze	118	118	-
Obveze za financijske najmove	3	3	-
Odgodena porezna obveza	44	44	-
Ukupne dugoročne obveze	498	498	
Kratkoročne obveze			
Obveze prema dobavljačima i ostale obveze	2.025	2.025	-
Ugovorne obveze	52	-	52
Ukaikulirane obveze	76	76	-
Obveze za financijske najmove	2	2	-
Obveza za porez na dobit	75	45	20
Prhodi budućih razdoblja	39	91	(52)
Posudbe	56	56	-
Ukupne kratkoročne obveze	2.325	2.305	20
Ukupno obveze	2.823	2.803	20
UKUPNI KAPITAL I OBVEZE	16.031	15.689	342

Izvor: Hrvatski telekom, revidirana financijska izvješća, dostupno na: <https://www.t.ht.hr/odnosi-s-investitorima/financijska-izvjesca>; pristupano dana 03.09.2020.

Najveći efekt u pasivi vidljiv je kroz utjecaj na zadržanu dobit. Zadržana dobit uvećana je za 316 milijuna kuna zbog činjenice da je poduzeće primijenilo retrospektivni model kod inicijalne implementacije te je cjelokupni efekt priznalo unutar zadržane dobiti. U slijedećim godinama MSFI 15 neće imati utjecaja na zadržanu dobit.

Dodatan utjecaj vidljiv je kroz nastanak ugovornih obveza te smanjenje prihoda budućeg razdoblja s obzirom na nove zahtjeve standarda.

Poduzeće je evidentiralo i povećanje obveze poreza na dobit kao posljedicu povećanja dobiti godine u izvještaju o sveobuhvatnoj dobiti.

Slika 10: PREGLED UTJECAJA IMPLEMENTACIJE STANDARDNA NA IZVJEŠTAJ O SVEOBUHVAATNOJ DOBITI PODUZEĆA HRVATSKI TELEKOM d.d

	2018. godina MSFI15 milijuni kuna	2018. godina MRS 11/MRS 18 milijuni kuna	Razlika milijuni kuna
Prihodi od osnovne djelatnosti	7.783	7.715	68
Ostali prihodi	167	167	-
Troškovi prodane robe, materijala i energije	(1.650)	(1.650)	-
Troškovi usluga	(811)	(812)	1
Troškovi osoblja	(1.087)	(1.097)	10
Kapitalizirani troškovi rada u vlastitoj režiji	128	128	-
Amortizacija i umanjenje vrijednosti dugotrajne imovine	(1.730)	(1.730)	-
Ispravak vrijednosti potraživanja i ugovorne imovine	(76)	(71)	(5)
Ostali troškovi	(1.323)	(1.354)	31
Dobit iz osnovne djelatnosti	1.401	1.296	105
Financijski prihodi	28	28	-
Financijski troškovi	(139)	(139)	-
Financijski (troškovi) - neto	(111)	(111)	-
Neto udjeli u ulaganjima koja se obračunavaju metodom udjela	3	3	-
Dobit prije poreza na dobit	1.293	1.188	105
Porez na dobit	(234)	(218)	(16)
Dobit godišne	1.059	970	89

Izvor: Hrvatski telekom, revidirana financijska izvješća, dostupno na: <https://www.t.ht.hr/odnosi-s-investitorima/financijska-izvjesca>; pristupano dana 03.09.2020.

U izvještaju u sveobuhvatnoj dobiti utjecaj standarda je vidljiv kroz povećanje prihoda od osnovne djelatnosti za 68 milijuna kuna. Također, utjecaj je vidljiv kroz smanjenje troškova usluga i smanjenje troškova osoblja te ostalih troškova i povećanje se linije ispravka vrijednosti potraživanja i ugovorne imovine.

Kumulativni efekt povećanja prihoda te smanjenja troškova rezultirao je povećanjem dobiti prije poreza za 105 milijuna kuna.

4.3. Poteškoće prilikom primjene MSFI 15

Pri početku implementacije MSFI 15, poduzeća su se susrela sa brojnim poteškoćama koje su proizašle najvećim dijelom iz nerazumijevanja standarda. Prva poteškoća sa kojom su se poduzeća susrela bio je odabir metode za pristup implementaciji. Standard je ponudio dvije opcije – potpuni retrospektivni pristup te izmijenjeni retrospektivni pristup. Prvi pristup uključivao bi sva prikazana razdoblja i sve ugovore koji su bili važeći tijekom svih prikazanih razdoblja kao da je novi standard u primjeni od početka ugovora. Drugi pristup uključivao bi zadnje prikazivano razdoblje te sve postojeće ugovore u trenutku stupanja standarda na snagu kao i bilo koji ugovor nakon stupanja standarda na snagu. Zbog jednostavnosti primjene, većina poduzeća, uključujući i poduzeća analizirana u poglavlju 4.2. odlučila se na implementaciju temeljem izmijenjenog pristupa implementaciji.

Nakon odabira metode, poduzeća su nailazila na poteškoće prilikom provođenja modela 5 koraka.

Kod prvog koraka poteškoće su se javljale prilikom identifikacije ugovora koji spadaju u opseg standarda. Bilo je potrebno dobro proučiti ugovore sa kupcima, njihove ključne elemente te po potrebi prilagoditi nacрте ugovora za buduće poslovne suradnje kako bi bili u skladu sa standardom.

Također, poteškoće su se javljale prilikom identifikacije obveze izvršenja isporuke proizvoda ili usluga. Obvezu je bilo potrebno identificirati pri sklapanju ugovora.

Cijena transakcije kao i alokacija cijene na zasebne obveze također je predstavljala poteškoće kod pojedinih vrsta ugovora s obzirom da cijena uključuje i fiksni i varijabilni dio.

Najviše poteškoća poduzeća su imala kod trenutka priznavanja prihoda uzimajući u obzir da se trenutak priznavanja prihoda promijenio u odnosu na prethodne standarde.

Osim problema kod iščitavanja samih zahtjeva standarda, poduzeća su imala poteškoća sa implementacijom standarda u pogledu tehničkih zahtjeva. Bilo je potrebno prilagoditi poslovne procese poduzeća kako bi se olakšala implementacija. Bile su potrebne prilagodbe IT sustava kao i edukacije zaposlenika na svim razinama što je otežavalo implementaciju posebice u velikim organizacijama u industrijama na koje je standard imao najveći utjecaj.

S aspekta računovodstva i izvještavanja, bilo je potrebno prilagoditi kontni plan kao i razraditi nove sheme knjiženja kako bi se prihodi priznavali u skladu sa zahtjevima standarda. Vezano

uz izvještavanje, u inicijalnoj godini implementacije bilo je potrebno objaviti dodatne bilješke u kojima je bilo potrebno detaljno razraditi efekte standarda. Bilo je potrebno objaviti usporedno razdoblje financijskih izvještaja kakvo bi bilo da novi standard nije uveden. Dodatno bilo je potrebno objaviti efekte na pojedine pozicije financijskog izvještavanja. S obzirom da se radilo o inicijalnoj implementaciji, poduzeća su se susretala sa brojnim pitanjima vezanim uz objave u financijskim izvještajima s obzirom da nisu bili dostupni primjeri izvještavanja.

Iako je standard već na snazi, poduzeća se i dalje kontinuirano susreću sa poteškoćama s obzirom na činjenicu da standard predstavlja okvir za računovodstveni tretman i izvještavanje i kao takav ne može obuhvaćati sve situacije u kojima se poduzeća mogu naći, a koje su posljedica razvoja novih proizvoda ili usluga koja poduzeća pružaju.

5. ZAKLJUČAK

MSFI 15 Prihodi po ugovorima s kupcima propisuje novi način priznavanja, mjerenja, prikazivanja i objavljivanja prihoda za poduzeća koja imaju obvezu financijskog izvještavanja prema Međunarodnim standardima financijskog izvještavanja. Novi standard ima značajan utjecaj na financijske izvještaje poduzeća, a posebice na izvještaj o financijskom položaju i izvještaj o sveobuhvatnoj dobiti. Uvođenje standarda rezultiralo je povećanjem aktive poduzeća i to kroz priznavanje ugovorne imovine temeljem zahtjeva standarda. Standard je utjecao i na povećanje zadržane dobiti /smanjenje prenesenog gubitka kao rezultat prve primjene. Povećavaju se i ugovorne obveze. Vezano uz izvještaj o sveobuhvatnoj dobiti, možemo zaključiti da su poduzeća u boljem položaju nakon uvođenja standarda. Implementacijom došlo je do povećanja prihoda od prodaje, a sve zbog razlike u trenutku priznavanja prihoda. Dodatno, došlo je do smanjenje troškova vezanih uz samu prodaju s obzirom na priznavanje ugovorne imovine.

Prilikom implementacije poduzeća su se susretala sa raznim poteškoćama. Novi standard definirao je pet koraka koja poduzeća moraju usvojiti kako bi uspješno implementirala standard počevši sa identifikacijom ugovora koji spadaju u opseg MSFI 15 do samog priznavanja prihoda. Uz razumijevanje samih zahtjeva bilo je potrebno prilagoditi poslovne procese, sheme knjiženja, kontne planove, nacрте ugovora te kao najvažnija stavka educirati ljude o novom standardu.

Iako su se prilikom implementacija javljale poteškoće koje su popratna pojava prilikom uvođenja svakog novog standarda, možemo zaključiti kako su poduzeća uspješno savladala zahtjeve standarda i implementirala novi standard. Korigirane su nekonzistentnosti i manjkavosti prijašnjih standarda, riješene su nedoumice u pogledu priznavanja prihoda, poboljšana je mogućnost usporedbe prihoda u raznim industrijama te je pojednostavljena priprema financijskih izvještaja.

LITERATURA

1. Arbutina, I., Prihodi – „Nekad i sad“ Osvrt na promjene s primjenom MSFI 15, Lider, 2017.
2. Deloitte, MSFI 15 - Prihodi po ugovorima s kupcima, MSFI novosti, listopad 2014.
3. Hrvatska revizorska komora, Perčević, H., Iskustva prve primjene novih Međunarodnih standarda financijskog izvještavanja, Stručno savjetovanje ovlaštenih revizora u organizaciji Hrvatske revizorske komore za 2019. godinu
4. Hrvatski telekom, revidirana financijska izvješća, dostupno na: <https://www.t.ht.hr/odnosi-s-investitorima/financijska-izvjesca>
5. Krajinović, I., Izazovi u primjeni MSFI-ja 15 Prihodi od ugovora s kupcima, Savjetovanje Hrvatske revizorske komore, Zagreb, 2017.
6. Međunarodni standardi financijskog izvještavanja, Hanfa, URL: <http://www.hanfa.hr/MeunarodniračunovodstvenistandardiiMeđunarodnistandardifinancijskog.pdf>
7. Međunarodni računovodstveni standard 18 Prihodi, dostupno na: <http://www.srr-fbih.org/File/Download?idFi=588>
8. Međunarodni standard financijskog izvještavanja 15 Prihodi od ugovora s kupcima, dostupno na: <http://www.srr-fbih.org/File/Download?idFi=706>
9. Odbor za standarde financijskog izvještavanja: Odluka o objavljivanju Međunarodnih standarda financijskog izvještavanja (2009), Narodne novine 136/2009
10. Optima telekom, financijska izvješća, dostupno na: <https://www.optima.hr/info/financijska-izvjesca>
11. Zakon o računovodstvu, pročišćeni tekst zkona, NN 78/15, 134/15, 120/16, 116/18, 42/20, 47/20 <https://www.zakon.hr/z/118/Zakon-o-ra%C4%8Dunovodstvu>;
12. Žager, Katarina; Smrekar, Nikolina; Oluć Ana. Računovodstvo malih i srednjih poduzeća. Zagreb: Mikrorad, 2009. Str. 7

POPIS SLIKA

Slika 1: GRAFIČKI PRIKAZ KORAKA MODELA ZA PRIZNAVANJE PRIHODA SUKLADNO MSFI 15	10
Slika 2: PRIKAZ ELEMENATA CIJENE TRANSAKCIJE	11
Slika 3: PRIKAZ PRISTUPA IMPLEMENTACIJI MSFI 15	12
Slika 4: PREGLED INDUSTRIJA POD NAJVEĆIM UTJECajem MSFI 15	14
Slika 5: PREGLED UTJECAJA IMPLEMENTACIJE STANDARDa NA AKTIVU PODUZEĆA OPTIMA TELEKOM d.d.	20
Slika 6: PREGLED UTJECAJA IMPLEMENTACIJE STANDARDa NA PASIVU PODUZEĆA OPTIMA TELEKOM d.d.	20
Slika 7: PREGLED UTJECAJA IMPLEMENTACIJE STANDARDa NA IZVJEŠTAJ O SVEOBUHvatNOJ DOBITI PODUZEĆA OPTIMA TELEKOM d.d.	21
Slika 8: PREGLED UTJECAJA IMPLEMENTACIJE STANDARDa NA AKTIVU PODUZEĆA HRVATSKI TELEKOM d.d.	24
Slika 9: PREGLED UTJECAJA IMPLEMENTACIJE STANDARDa NA PASIVU PODUZEĆA HRVATSKI TELEKOM d.d.	25
Slika 10: PREGLED UTJECAJA IMPLEMENTACIJE STANDARDa NA IZVJEŠTAJ O SVEOBUHvatNOJ DOBITI PODUZEĆA HRVATSKI TELEKOM d.d.	26